

УДК 821.161.2.09:291.37|"1723/1747"
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-26>

Наталія ОЛІЙНИК,
orcid.org/0000-0001-5093-4264
кандидат філологічних наук,
завідувачка кафедри української літератури
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) oliyn@dnu.dp.ua

Руслан ЖЕЛЄЗНЯК,
orcid.org/0009-0007-5236-5983
студент III курсу факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) zeleznakruslan0@gmail.com

ЖАНРОВИЙ СИНКРЕТИЗМ ТВОРУ В. ГРИГОРОВИЧА-БАРСЬКОГО «МАНДРИ ПО СВЯТИХ МІСЦЯХ СХОДУ З 1723 ПО 1747 РІК»

У статті науково осмислено питання своєрідності жанрового синкретизму твору В. Григоровича-Барського «Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік». Для цього автором розвідки виконано такі завдання: з'ясовано явище жанрового синкретизму в середньовічній та бароковій українській паломницькій літературі; розглянуто особливості епохи Бароко в українській літературі; досліджено поетикальні особливості пам'ятки.

Теоретико-методологічною базою розвідки стали як вузькопрофільні, так і багатоаспектні праці таких дослідників української літератури XI–XVIII ст., як П. Білоус, І. Ісиченко, М. Сулима, О. Сліпушко, М. Іванишин, С. Ковпик, А. Козлов, О. Нескородіна, Т. Черкашина.

Об'єктом аналізу є твір «Мандри...» В. Григоровича-Барського. Предметом дослідження виступає художня своєрідність паломницького жанру.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у статті схарактеризовано непересічний підхід В. Григоровича-Барського до творення тексту, а також з'ясовано, що саме вплинуло на модифікацію жанру в бароковий період.

Унаслідок проведеного дослідження встановлено, що: 1) творчість В. Григоровича-Барського відкриває новий спосіб творення не лише паломницького тексту, але й художнього твору загалом; 2) рецепція творчого доробку В. Григоровича-Барського мала складну історію, оскільки після смерті автора рукопис не зазнав значної популярності та довгий період часу залишався на периферії зацікавлень; 3) фабульною основою тексту є детально викладений життєпис автора; 4) у художній організації паломницького твору він використовує ще не розвинені жанрові елементи автобіографії, оповідання, нариса, пейзажу тощо; 5) ходіння В. Григоровича-Барського формувалось під впливом розвитку пригодницького жанру в Європі; 6) «Мандри...» стали останнім твором в історії паломницького жанру, вповні розкривши його можливості; 7) записки В. Григоровича-Барського можна вважати праобразом української тревел-літератури.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленні та розширенні літературознавчих рецепцій творчості В. Григоровича-Барського в обширі українського літературознавства.

Ключові слова: жанр, синкретизм, паломницька література, записки, ходіння, В. Григорович-Барський, «Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 роки».

Nataliia OLIYNYK,
orcid.org/0000-0001-5093-4264
Candidate of Science (Philology),
Head of the Department of Ukrainian Literature
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine) oliyn@dnu.dp.ua

Ruslan ZHELYEZNYAK,
orcid.org/0009-0007-5236-5983
3rd year student at the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology and Art History
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine) zeleznakruslan0@gmail.com

GENRE SYNCRETISM OF WORK 'WANDERINGS IN THE HOLY PLACES OF THE EAST FROM 1723 TO 1747' BY V. HRYHOROVYCH-BARSKYI

The article presents scientific understanding of the issue of genre syncretism originality of work 'Wanderings in the Holy Places of the East from 1723 to 1747' by V. Hryhorovych-Bar skyi. For this purpose, author of the study completed the following tasks: revealed the phenomenon of genre syncretism in the Medieval and Ukrainian Baroque pilgrimage literature; considered peculiarities of the Baroque period in the Ukrainian literature; examined poetical peculiarities of the literary monument.

Theoretical and methodological basis of the research consists of narrow-profile and multi-aspect works by the following Ukrainian literature of XI–XVIII centuries' scholars: P. Bilous, I. Isichenko, M. Sulyma, O. Slipushko, M. Ivanyshyn, S. Kovyk, A. Kozlov, O. Neskorodina, T. Cherkashyna.

Object of the analysis is the piece 'Wanderings...' by V. Hryhorovych-Barskyi. Subject of the research is the artistic originality of pilgrimage genre.

Scientific novelty of the gained results is determined by the fact that the article characterizes the original approach of V. Hryhorovych-Barskyi in creating the text, as well as it was found what exactly influenced genre modification of the Baroque period.

As a result of research, we found the following: 1) pieces by V. Hryhorovych-Barskyi discover the new way of creating not only pilgrimage texts, but fiction works in general; 2) reception of V. Hryhorovych-Barskyi's artistic legacy was complicated, because after author's death, manuscript had not gained significant popularity and for a long period of time remained beyond the main subject of interest; 3) story-line of the text is the detailed author's biography; 4) in the artistic organization of the pilgrimage work he uses undeveloped genre elements of autobiography, short story, essay, scenery, etc.; 5) walking of V. Hryhorovych-Barskyi was formed under the influence of development of the adventure genre in Europe; 6) 'Wanderings...' became the last piece in the history of pilgrimage genre, fully revealing its capabilities; 7) notes by V. Hryhorovych-Barskyi can be viewed as proto-image of Ukrainian travel literature.

We perceive the prospects of further studies in deepening and expanding literary reception of works by V. Hryhorovych-Barskyi in the scope of Ukrainian literary studies.

Key words: genre, syncretism, pilgrimage literature, notes, walking, Vasyl Hryhorovych-Barskyi, 'Wanderings in the Holy Places of the East from 1723 to 1747'.

Постановка проблеми. Серед актуальних питань сучасної літературознавчої науки важливе місце посідає проблема вивчення української паломницької літератури періоду Середньовіччя та Бароко. Паломницька література розвивалась протягом XI–XVIII ст. та пройшла складний шлях жанрових модифікацій. У період з XI–XVII ст. тексти паломників сприймалися як документи, що досить точно відбивають релігійне життя та значущі деталі про християнські пам'ятки Сходу, проте вже на початку XVII та впродовж XVIII століття тенденції помітно змінюються. Українські паломники надихаються бароковим ученням про химерний та різноманітний світ, який відкритий кожному. Серед барокових паломників, які репрезентували бароковий світогляд та втілювали новаторські ідеї, крім В. Григоровича-Барського, також були ієромонахи Макарій та Сильвестр («Путь»), ієромонах Іполит Вишенський («Мандрівка»), Серапіон («Путник») та інші. Згадані паломники розглядали теоцентризм як другорядне явище, віддавши перевагу раціональному та логічному погляду на світ. Це дало поштовх до розвитку не лише паломницької літератури, а й літератури загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті наукового осмислення жанрово-стильових особливостей твору «Мандри...» В. Григоровича-Барського найавторитетнішим дослідником є П. Білоус з монографією «Творчість В. Григоровича-Барського» (1985). Автор здійснив комплексний аналіз особливостей розвитку української паломницької літератури, у цілому періоду модифікації паломницького жанру, життєвого шляху В. Григоровича-Барського, його світогляду та поетикальної своєрідності його записок.

Посутній внесок у структурування загальної інформації про письменника та розгляд його в

контексті доби Бароко зробили М. Возняк («Історія української літератури») (1992), В. Шевчук («Муза Роксоланська») (2005), Ігор Ісиченко («Історія української літератури: епоха Бароко XVII–XVIII ст.») (2010).

Значно поширили та поглибили аналіз художнього світу «Мандрів...» праці А. Козлова «Одухотворення свідомості прочанина в "Мандрах..." В. Григоровича-Барського» (2008) О. Нескородіної «Поетика тілесності у "Странствованіях" Василя Григоровича-Барського» (2013), Т. Черкашиної «Мемуарна, автобіографічна, мемуарно-автобіографічна проза: термінологічний аспект» (2014) та ін.

Мета дослідження. Метою статті є з'ясування жанрового синкретизму у творі В. Григоровича-Барського «Мандри...». Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) розглянути явище жанрового синкретизму в середньовічній та бароковій українській паломницькій літературі; 2) здійснити аналіз «Мандрів...» під кутом зору визначення жанрової специфіки.

Виклад основного матеріалу. В. Григорович-Барський (1701–1747) – український православний письменник та мандрівник, відомий завдяки своєму єдиному творові «Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік». За життя автора «Мандри...» так і не було укладено, тому твір набув популярності завдяки поширенню в уривках. Записки, які В. Григорович-Барський вів протягом усього життя, уперше були надруковані за редакції українського журналіста і видавця Василя Рубана у 1778 році. «Опис мандрівок Барського – зазначає М. Возняк, – знайшов широке коло читачів і виходив раз за разом (1785, 1788, 1793, 1800, 1819 і пізніше); це тим замітніше, що тоді була мало розвинена любов до читання серед

громадянства. З оригіналу видало опис мандрівок Барського Православне Палестинське Товариство в Петербурзі в роках 1885–1887 в чотирьох грубих томах разом із його 137 рисунками» (Возняк, 1994: 41). Видання 1885–1887 було здійснено за редакції М. Барсукова, якому належить перша монографія про життя В. Григоровича-Барського. Пізніше, у зв'язку з дискримінаційними заходами царського уряду щодо книгодрукування в Україні, паломницька проза майже не публікувалась. Збірники ходінь зрідка видавались у Москві, проте до постаті В. Григоровича-Барського ніхто не виявляв зацікавленості. Оригінальний рукопис мандрівника також було втрачено.

Подорожні твори науковці досліджували з різних перспектив. Деякі з них згадували записки В. Григоровича-Барського, а деякі – ні. Так, в «Історії України-Руси», розмірковуючи про «пілігримство», М. Грушевський називає лише імена ігумена Данила та Мелетія Смотрицького. Більше уваги дослідник приділяє ігумену Данилу та важливості паломницьких творів у контексті міжнародних зв'язків.

У розвідках І. Франка подано ширше коло авторів паломницьких текстів. Окрім згаданих в «Історії України-Руси», ще натрапляємо на постаті Данила Корсунського та ієромонаха Сильвестра. Також І. Франко детально аналізує ходіння Данила Паломника, проте на поетикальних особливостях тексту не зосереджується.

Ні М. Грушевський, ні І. Франко не згадували у своїх розвідках ім'я В. Григоровича-Барського. М. Возняк у своїй «Історії української літератури» виокремлює записки паломника, коротко аналізуючи його життєвий шлях та умови, за яких писався текст. Нове життя запискам великого паломника дав відомий український літературознавець, письменник та медієвіст Петро Білоус, якому наприкінці 70-их на початку 80-их років ХХ ст. до рук потрапив оригінальний текст В. Григоровича-Барського, що був виявлений серед «нерозібраних матеріалів ЦНБ у Києві» (Білоус, 1997: 12). П. Білоус, як ми вже зазначали, є автором ґрунтовної монографії, яка відродила інтерес до середньовічної та барокової літератури в сучасних дослідників.

Після виходу монографії П. Білоуса інтерес до постаті В. Григоровича-Барського помітно зріс. Аналіз поетикальних особливостей «Мандрів...» з'являється в другому томі «Музи Роксоланської» (2005) В. Шевчука. «“Мандрі...”, – зазначає дослідник, – напрочуд докладні, з них постає виразна картина різних місць країн Заходу та Сходу, (...) звичаї та побут різних народів, зафіксо-

вано немало даних про сучасне й минуле буття держав, міст, поселень, архітектурні пам'ятки описано з безліччю деталей...» (Шевчук, 2005: 489). Також серед сучасних дослідників пам'ятки назвемо архієпископа Ігора Ісіченка. У його праці «Історія української літератури: епоха Бароко XVII–XVIII ст.» (2010) творчості В. Григоровича-Барського відведено окрему главу, де зацентровано на новаторському підході до творення тексту пілігрима.

Сучасні дослідники української літератури XI–XVIII ст. насамперед звертають увагу на жанрові особливості, сюжетно-композиційні параметри текстів, стилістику тощо. Особливо цікавим для науковців став період Середньовіччя, оскільки за радянських часів право працювати над його пам'ятками з ідеологічних причин монополізували північні сусіди. Прикладами модерного осмислення давніх текстів можуть стати літературознавчі розвідки українських дослідників Л. Махновця, О. Мишанича та О. Сліпушко та інших. Записки В. Григоровича-Барського привертають увагу літературознавців, що зокрема засвідчено статтями С. Ковпик, О. Нескородіної та Т. Черкашиної, у яких актуалізовано цікаві аспекти осмислення тексту В. Григоровича-Барського, наголошено на його новаторстві.

Життєвий та творчий шлях мандрівника не був легким. В. Григорович-Барський народився в незможній родині в місті Бар, проте згодом його сім'я перебралася до Києва. Понад усе В. Григорович-Барський прагнув стати вченим, тому, подолавши опір батька, майбутній паломник вступив до Києво-Могилянської академії за префектства Феофана Прокоповича. Роки, проведені в цьому закладі, вплинули на світогляд В. Григоровича-Барського, а знання, набуті в академії, паломник блискуче реалізував у власному творі. У 1723 році В. Григорович-Барський змушений відправитись на лікування до Львова, де він вступить до єзуїтської колегії.

Саме зі Львова почався його шлях у широкий світ, який тривав 24 роки. Паломник побував у Кошицях, Пешті, Відні, Венеції, Єрусалимі, Константинополі та в інших містах. Він двічі відвідав Гроб Господній та двічі побував на легендарній горі Афон.

«Мандрі...» В. Григоровича-Барського – це насамперед подорожній твір, у якому автор виклав усі деталі своєї подорожі. Під час написання такого твору виникає проблема дотримання критеріїв жанру, оскільки автор залучає в текст різномірну інформацію. Своєрідність форми і змісту подорожніх творів охарактеризували В. Будний та М. Ільницький: «Подорожні твори (travel literature) – це різножанрові тексти, в яких враження мандрів-

ника викладено у формі записок, щоденника, спогадів, листа, автобіографії, нарису, репортажу тощо. У таких творах складники документальний (відомості географічного, етнографічного, природознавчого, краєзнавчого характеру, особисті спостереження над історичними пам'ятками, краєвидами, побутом місцевих мешканців) і мистецький (фікційна, тобто вигадана, подорож; есеїстичний характер, мальовничість опису, вираження особистих емоцій і роздумів з приводу неповторного локального колориту) можуть поєднуватися в різних пропорціях з елементами міфологічними і фантастичними, публіцистичними та інтелектуальними, пригодницькими і любовними, формуючи жанрові видозміни» (Будний, Ільницький, 2008: 361). Аналізуючи «Мандри...» В. Григоровича-Барського, ми звертатимемося до цього тлумачення жанрового змісту і форми.

Канонічним для кожного паломника твором залишалося «Житіє і хоженіє» ігумена Данила (Білоус, 2009). Як неодноразово зазначали дослідники, «Данилові описи Святої Землі припадають на самий початок XII ст., і багато інших паломницьких текстів, що були написані вихідцями зі східної слов'янщини, навіть із територій південнослов'янського ареалу, зокрема Болгарії, Сербії, створювалися під впливом Данилового тексту» (Дюкова, 2010: 60), – слушно зауважує Е. Дюкова. Отже, для того щоб зрозуміти, як саме еволюціонували паломницькі тексти, варто порівняти їх з «Житієм і хоженієм» ігумена Данила.

Будова «Житія і хоженія» є одночасно простою і пластичною. Данило Паломник починає свій твір із короткого вступу, у якому, за християнською традицією, називає себе найгіршим із паломників. Фабула твору будується за рахунок ідеї руху, тобто в основу тексту покладено хронотоп. Подорожуючи до головних християнських святинь, паломник переживає два рухи: географічний (просторове пересування) і релігійний (перехід від гріховності до святості).

Матеріал, яким автор насичував твір, залежав від вимог жанру. Як уже зазначалось, середньовічні паломницькі твори мали документальний характер. Мандрівник мав описувати лише те, що може викликати релігійний інтерес, а все інше вважалось звичайним і буденним, тому не вартувало опису. Однак уже в першому паломницькому творі помітне порушення канонів жанру. Данило звертав увагу на природу Сходу, географічне розташування міст та інфраструктуру. Не менш активно автор залучав до тексту легенди, апокрифи, уривки із Святого Письма, які підтверджували легендарність відвіданих ним місць.

Бажання розповісти про свою подорож детальніше зумовило жанровий синкретизм «Житія і хоженія». Жанровий синкретизм, як стверджують дослідники, це існування у творі елементів кількох жанрових форм, які мають нерозвинений характер. Наприклад, явище жанрового синкретизму можемо спостерігати в літописі, якщо в ньому виявляються жанрові ознаки епічної хроніки, військової повісті, оповідання, притчі, житія, легенди, переказу тощо (Білоус, 2011). Той самий процес ми бачимо і в паломницькій прозі. Деталізація, яка стала каноном жанру, змушувала паломника хоч мінімально, але наснажити текст легендарними та історичними відомостями, цитатами, описами природи та іншою інформацією.

Звичайно, середньовічна паломницька літературна традиція не дозволяла мандрівникам задовгі ліричні відступи чи надмірну експресивність, якщо це не стосується християнської пам'ятки або релігійного дійства, але у XVIII ст. паломницький жанр зазнає якісних змін. У ходіннях з'являється світське начало, що значно відриває їх від літературної традиції минулого. Подорож не сприймається лише з релігійного боку, а образ паломника набуває виразно нових якостей. Художній стиль урізноманітнюється за рахунок використання широкого спектра художніх засобів.

Разом з добою Бароко в паломницькі тексти проникає почуття індивідуалізації, потяг до самовираження та вияскравлення своєї історії подорожі. Нотатки паломників тепер наповнені статтями про архітектуру, культуру та побут відвіданих країн.

Типологічно паломницькі твори сьогодні нагадують романи-подорожі, оскільки в ходіння проникає психологізм, що розкривається в основному за рахунок внутрішніх монологів, що актуалізують емоції наратора. Ліричні відступи також стали більшими за обсягом. Долаючи фізичні перешкоди на шляху до Святих Місць, автор переживав стрес, який тепер уповні виражався в тексті. Паломники вели аскетичний спосіб життя. Наприклад, В. Григорович-Барський, вирушаючи у двадцятичотирьохрічну мандрівку, зізнавався: «І хоч обмаль грошей мав при собі, звірився я на ласку Божу та на милість християнську» (Григорович-Барський, 2000: 19).

«Мандри...» В. Григоровича-Барського – це не лише паломницький твір. Це художньо осмислена біографія людини, яка витратила своє життя на збір та впорядкування інформації для всіх, хто цікавиться світом. Як справедливо підкреслює О. Субтельний, «Тільки дивовижна допитливість спонукала Барського стати невтомним подорож-

нім. На його думку, що більше він побачить, то краще зрозуміє життя, віру і світ, у якому живе» (Субтельний, 2000: 5).

Мандрівник ставив перед собою завдання написати твір нескладно, аби кожен міг зрозуміти його слова. Це підтверджується тим, що В. Григорович-Барський навчався в Київській академії, активно засвоюючи ідеї нової літературної теорії від І. Галятовського Л. Барановича, А. Радивилівського та Ф. Прокоповича. Особливо помітними в його творі є ідеї чіткості та однозначності І. Галятовського: «Старайся, жебы всѣ люде зрозумѣли тое, що ты мовиш в казаню» (Галятовський, 1985: 218) а також настанови щодо неприпустимості курйозного стилю, який вважався «огидним і величезним чудовиськом» (Прокопович, 1979) Ф. Прокоповича.

Отже, «Мандри...» В. Григоровича-Барського синтезували традиції жанру та нові уявлення про світ. З одного боку, паломник використовував усталену модель творення тексту, а з іншого – активно насичував її різnorodним матеріалом, що спричинило жанровий синкретизм.

Наприклад, В. Григорович-Барський став одним із перших українських письменників, хто ввів у твір описи природи. Пейзажі в «Мандрах...» постають досить реалістичними та слугують обрамленням емоційного стану автора. Зображуючи пейзаж, він прагне чіткої композиції, статичності та деталізації: «Звідси дорога тягнеться вниз, до пристані; цю дорогу гарно вимощено камінням, і вона, як змія, завертає туди й сюди через нерівність і крутизну морського берега. Недалеко від дороги, на північ, в улоговині, серед гарного лісу, біля повноводого Давидового струмка, який біжить по камінню й чия вода дуже цілюща, якраз будують келію для одного безмовного відлюдника; з часом тут готуються збудувати й церкву. Струмок називають Давидовим за ім'ям одного пустельника, який жив тут у давнину. В цій же улоговині, біля моря стоїть оселя з садом і виноградником; посаджено тут помаранчевий садок, бо місце тут тепле і навіть узимку не буває снігу, тому що море зовсім близько; коли ж у суворі зими трохи снігу й випадає, він одразу ж тане від теплого морського вітерця. Кінець же і верх усього – гарна й гідна ували пристань, що стоїть на крутому березі, й навколо неї багато будівель» (Григорович-Барський, 2000: 485).

Тут важливо зазначити, що оскільки В. Григорович-Барський – це бароковий письменник, то часто фрагменти «Мандрів...» перенасичено інформацією. Загальне тло, обране автором як основне, доповнюється деталями настільки, що

майже перебиває його. Такий поетичний стиль робив текст вишуканим, елегантним та багатошаровим для сучасників.

Не менше міститься в «Мандрах...» і фрагментів, що жанрово близькі до нарисів. Такі фрагменти розкриваються за рахунок того, що частіше за все автор писав їх тут і зараз, аналізуючи кожну деталь. В. Григорович-Барський використовує декілька видів нарису: подорожній, географічний, архітектурний, побутовий тощо. Побутові нариси містили інформацію про мешканців міст, їхні звичаї та побут і часто не мали чіткої структури: «В. Григорович-Барський із самого початку оповіді про свої мандри звертає увагу на щедрість, гостинність народів, серед яких йому доводилося жити. Його пильне око намагається затримати увагу на всьому тому, що буде дивним, незвичним для подорожнього з іншого краю» (Ковпик, 2023: 20). Архітектурні нариси, навпаки, нерідко мали чітку будову. Спочатку паломник описував зовнішній вигляд споруди, вдаючись до форм, розмірів та окремих деталей. За браком інформації мандрівник міг звернутись до місцевих бібліотек або до мешканців. Лише після зовнішньої та історичної характеристик він вивчав та описував внутрішній вигляд споруди.

Географічні нариси В. Григоровича-Барського здебільшого документальні. Найяскравішим прикладом може стати нарис Мертвого Моря: «Морем воно називається тому, що в морі вода солоніша й дуже гірка; якщо вмочити палець і покласти його на язик, відчуваєш немов якусь найлютішу отруту, що її людина й стерпіти не може: пожарищем і сіркою смердить не тільки вода, а й берег далеко навколо моря. Берег на всю довжину застиг у суцільний білий камінь, і на п'ятнадцять чи двадцять сажнів від берега мілко, але це там, де ми побували; в інших місцях берега майже немає, а від самого краю починається глибока безодня, навколо ж – високі кам'яні гори. Вода хоч на вигляд і біла, проте не світла, й не чиста, начебто скаламучена болотом...» (Григорович-Барський, 2000: 193).

Подорожні нариси також займають присутнє місце серед інших, іще не розвинених, жанрів у «Мандрах...». На думку Т. Черкашиної, «паралельне співіснування автобіографії з подорожнім нарисом можна простежити і у творі «Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік» В. Григоровича-Барського, але якщо у творах С. Лукомського та І. Турчиновського мандри були однією з багатьох складових частин їхнього життєвого шляху, то в «Мандрах» В. Григоровича-Барського їм відведено першорядну роль, оскільки майже

увесь життєвий шлях автора пройшов у подорожах» (Черкашина, 2014: 149).

«Мандри...» – твір одночасно автобіографічний і оповідальний, тож у ньому можна помітити фрагменти, які жанрово нагадують як автобіографію, так і оповідання. Автобіографічним можна вважати короткий вступ, у якому автор розповідає про своє життя, починаючи з дитинства: «Було ще мені мало літ, і навчався я тоді в латинських класах; і хоч не досягнув я великих успіхів у науці, проте, з ласки Божої, пройшов перші класи, аж до риторики й початків філософії, а тоді вдався до самоосвіти, без дозволу мого батька та без допомоги домашнього вчителя» (Григорович-Барський, 2000: 15).

Оповідання з «Мандрів...» невеликі за обсягом і містять в собі незначну кількість персонажів. Нерідко сюжет оповідань В. Григоровича-Барського лінійний, нерозгалужений, але чітко вибудований. Докладно зображуючи події та обставини, автор уводить читача в певну конфліктну ситуацію з детальним окресленням характерів персонажів та додає оповіданню психологічної напруги, динамізує його. Особливо бурхливо розвивається оповідання про шлях мандрівника з Яффи до Єрусалима. У ньому автор потерпає від нападу арабів, які вимагають від нього бакшиш (виплату): «Та не відійшли й вони, окаянні, обсіли та обступили нас, лаючись і чинячи мені капості:

одні тяглися до обличчя, інші штовхали в груди, а ті в шию і плечі, ще інші під боки, стискали п'ястуки і лупцювали ними, чи, простіше кажучи, кулаками, а дехто з них замість кулаків тримає камінь і вдаряє мене ним, а той великою голкою, що нею купці зашивають мішки з товарами, колов мене в шию, вимагаючи від мене грошей; хтось узяв з землі піску і кинув мені в лице, і засипав уста й очі» (Григорович-Барський, 2000: 159). Очевидно, оповідання писалося на основі пережитого, тому у фрагменті наявний виражений експресивний стиль, який додає тексту художності.

Висновки. Життєвий і творчий шлях В. Григоровича-Барського яскраво ілюструє тенденції, характерні для українських паломників доби Бароко. Світське начало, що в цілому характерне для паломницької літератури на шляху її розвитку, виразно розкрилося в його творі «Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік». Інтерес автора викликали не лише релігійні пам'ятки, які він мав описувати в межах жанру. Наміри передати багатство своїх думок і вражень про світ зумовили жанровий синкретизм твору, у якому гармонійно співіснують оповідання, нариси, пейзажі та автобіографічні фрагменти. Текст організовано на основі мотиву подорожі. Хронологічність записів зумовила залучення в текст різноманітного матеріалу, який був написаний «по свіжих слідах» мандрівки, тому записки й досі сприймаються «живо».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус П. Вступ до літературознавства: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». 2011. 336 с.
2. Білоус П. Історія української літератури XI - XVIII ст.: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія». 2009. 424 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000488> (дата звернення: 22.07.2024).
3. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. 1997. 158 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000020637> (дата звернення: 27.07.2024).
4. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська академія». 2008. С. 361–365. URL: http://megalib.com.ua/book/3_Porivnyalne_literaturoznavstvo.html (дата звернення: 25.07.2024).
5. Возняк М. Історія української літератури: у 2 книгах. Книга 2. Львів: «Світ». 1994. 555 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000848> (дата звернення: 26.07.2024).
6. Галятовський І. Ключ Розуміння. Пам'ятки української мови XVII ст. Київ: Наукова думка. 1985. 449 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Joannicjusz_Galatoski/Kliuch_rozuminnia.pdf (дата звернення: 30.07.2024).
7. Григорович-Барський В. Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік. Передмова О. Субтельного. Переклад з давньоукраїнської П. Білоуса. Київ: «Основи», 2000. 766 с.
8. Дюкова Е. Паломницький жанр на перехресті культурних традицій Центральної і Західної Європи XVI–XVII ст.: «Апологія» Мелетія Смотрицького, «Пereгринация» Миколая Криштофа Радзивіла, анонімне «Слово про якогось там старця». *Слово і Час*. 2010. № 7. С. 59–70. URL: <http://surl.li/grdswt> (дата звернення: 30.07.2024).
9. Ковпик С. Художня інтерпретація образу ченця в паломницькому творі В. Григоровича-Барського «Мандри по Святих місцях Сходу з 1723–1747 рр.» *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Вип. 1 (99). 2023. С. 17–26. URL: <http://surl.li/dxmvg> (дата звернення: 31.07.2024).
10. Прокопович Ф. Філософські твори: у 3 томах. Том 1. Київ, 1979. 512 с. URL: <http://litopys.org.ua/procop/proc1.htm> (дата звернення: 3.08.2024).
11. Черкашина Т. Передісторія виникнення і формування української мемуарно-автобіографічної літератури. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2014. Вип. 9. С. 146–151. URL: <http://surl.li/toinu> (дата звернення: 31.07.2024).
12. Шевчук В. Муза Роксоланська: українська література XVI-XVIII століть: У 2 кн. Книга 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ: «Либідь», 2005. С. 488–491. URL: <http://surl.li/sutwc> (дата звернення: 5.08.2024).

REFERENCES

1. Bilous P. (2011) Vstup do literaturoznavstva: navchalnyy posibnyk [Introduction to literary studies: textbook]. Kyiv: Vydavnychy tsestr «Akademiya». 336. [in Ukrainian].
2. Bilous P. (2009) Istoriya ukrayinskoyi literatury XI - XVIII st.: navchalnyy posibnyk [History of Ukrainian literature of XI - XVIII centuries: textbook]. Kyiv: Vydavnychy tsestr «Akademiya». 424. [in Ukrainian].
3. Bilous P. (1997) Palomnytskyy zhanr v istoriyi ukrayinskoyi literatury [Pilgrimage genre in the history of Ukrainian literature]. Kyiv: Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrayiny. 158. [in Ukrainian].
4. Budnyi V., Ilnytskyi M. (2008) Porivnialne literaturoznavstvo: navchalnyy posibnyk. [Comparative literary studies: textbook]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akamedii». 361–365. [in Ukrainian].
5. Voznyak M. (1994) Istoriya ukrayinskoyi literatury: u 2 knykh [History of Ukrainian literature: in 2 books]. Knyha 2. Lviv: «Svit». 555 s. [in Ukrainian].
6. Halyatovskyy I. (1985). Klyuch Rozuminnya. Pamyatky ukrayinskoyi movy XVII st. [A key to understanding Ukrainian language monuments of XVII century]. Kyiv: Naukova dumka. 449. [in Ukrainian].
7. Hryhorovych-Barskyy V. (2000) Mandry po svyatykh mistyakh Skhodu z 1723 po 1747 rik [Wanderings in the Holy Places of the East from 1723 to 1747]. Peredmova O. Subtelnoho. Pereklad z davnoukrayinskoyi P. Bilous. Kyiv: «Osnovy». 766. [in Ukrainian].
8. Dyukova E. (2010) Palomnytskyy zhanr na perekhresti kulturnykh tradytsiy Tsentralnoyi i Zakhidnoyi Yevropy XVI-XVII st.: «Apolohiya» Meletiya Smotrytskoho, «Perehrynatsiya» Mykolaya Kryshstofa Radzyvila, anonimne «Slovo pro yakohos tam startsya» [The pilgrimage genre at the cross-road of Central and Western European cultural traditions of the 16th – 17th centuries: Meletius Smotrytsky's "Apologia", Mykolaj Krzysztof Radziwill's "Peregrinatio" and "The Word of a Certain Old Man" by an anonymous author] Slovo i Chas, 7. 59–70. [in Ukrainian].
9. Kopyk S. (2023) Khudozhnia interpretatsiia obrazu chentsia v palomnytskomu tvori V. Hryhorovycha-Barskoho «Mandry po Sviatykh mistyakh Skhodu z 1723–1747 rr.» [Artistic interpretation of monk's image in pilgrimage work 'Wanderings in the Holy Places of the East from 1723 to 1747' by V. Hryhorovych-Barskyi]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky, 1 (99). 17–26. [in Ukrainian].
10. Prokopovych F. (1979) Filosofski tvory: u 3 tomakh [Philosophical works: in 3 volumes]. Tom 1. Kyiv, 1979. 512. [in Ukrainian].
11. Cherkashyna T. (2014) Peredistoriia vynyknennia i formuvannia ukrainskoi memuarno-avtobiohrafichnoi literatury [The Prehistory of Beginnings and Formation of the Ukrainian Memoirs-autobiographical Literature]. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo, 9. 146–151. [in Ukrainian].
12. Shevchuk V. (2005) Muza Roksolanska: ukrainska literatura XVI-XVIII stolit: U 2 kn. [Roxolana's muse: Ukrainian literature of XV - XVIII centuries: in 2 books]. Knyha 2: Rozvynene baroko. Piznie baroko. Kyiv: «Lybid». 488–491. [in Ukrainian].